

Skolforskningspodden avsnitt 27: Skönlitteraturens roll i etikundervisningen

INFORÖST 1: [00:00:04]: Välkommen till Skolforskningspodden. I dagens avsnitt pratar vi om ett praktiktäna skolforskningsprojekt som har finansierats av Skolforskningsinstitutet. Vi diskuterar vad skönlitteratur kan bidra till i etikundervisningen och vad en mångdimensionell förståelse av etisk förmåga innebär. Och hur kan gruppdiskussioner bidra till moralisk utveckling? Vi får höra om betydelsen av att lärare och forskare samarbetar i alla delar av ett projekt och hur det leder till ett lärande från två håll. Dagens gäster är Anna Skebäck, Annika Lilja och Christina Osbeck. Programledare är Anna Hedman.

INFORÖST 2: [00:00:43]: Praktiktäna skolforskning, vad är det?

INFORÖST 3: [00:00:47]: Vad finns det för forskning inom just ditt ämne?

INFORÖST 4: [00:00:50]: Undervisning på vetenskaplig grund, hur gör vi?

ANNA HEDMAN: [00:00:55]: Hej och välkomna till Skolforskningspodden. Idag ska vi prata om skönlitteraturbaserad etikundervisning, ett forskningsprojekt som har finansierats av Skolforskningsinstitutet. Vi har med oss Kristna Osbeck, Annika Lilja och Anna Skebäck som har arbetat med det här projektet. Varmt välkomna ska ni vara. Vill ni kanske presentera er och även berätta lite om era roller i det här projektet? Vi kan börja med dig Christina.

CHRISTINA: [00:01:32]: Tack så mycket, Christina Osbeck heter alltså jag och jag är professor i ämnesdidaktik med inriktning de samhällsorienterande ämnena, särskilt fokus på religionsdidaktik, etikdidaktik och jag har varit projektledare för det här projektet.

ANNA HEDMAN: [00:01:51]: Då kan vi fortsätta med dig Annika.

ANNIKA: [00:01:51]: Tack. Jag heter då Annika Lilja och jag är kollega till Christina på institutionen för didaktik och pedagogisk profession vid Göteborgs universitet och jag är en av forskarna i gruppen och akademiskt så är jag docent i pedagogiskt arbete och jag intresserar mig för frågor om etik och barns livsfrågor.

ANNA HEDMAN: [00:02:14]: Och sist men inte minst, Anna, välkommen.

ANNA SKEBÄCK: [00:02:17]: Tack så mycket. Jag heter Anna Skebäck och jag är ämneslärare i svenska och alla fyra SO-ämnena och jag har jobbat med detta på högstadiet i över 30 år på alla möjliga typer av skolor.

ANNA HEDMAN: [00:02:31]: I det här projektet att skärpa den etiska blicken och rösten har tre skolor medverkat, ni har haft med två skolor från årskurs 5 och tre från årskurs 8. Och då ska vi lägga till att det projekt som Skolforskningsinstitutet finansierade, där undersökte ni just årskurs 8 men sedan fick ni finansiering för att utöka projektet till årskurs 5 som ett parallellt Ulf-projekt. Och om jag förstår det rätt så har ni arbetat med att ta fram en modell för hur man kan använda sig av skönlitteratur som en del i etikundervisningen och modellen gäller då för båda årskurserna och de här klasserna där ni arbetade med modellen, ni jämförde även deras kunskaper med en kontrollgrupp där de då hade vanlig undervisning. Men får jag fråga, varför valde ni att använda er av just skönlitteratur till det här projektet? Varför valde ni den typen av texter?

CHRISTINA: [00:03:38]: Ja, det kan man naturligtvis fundera över. Det vi har velat med skönlitteraturen då som vi har valt, det är just att man ska få ta del av erfarenheter genom då texter som tydligt vädjar till elevernas inlevelseförmåga, att man ska få ta del av erfarenheter som man annars inte har möjlighet till eller kanske att se möjligheter som man heller inte annars har möjlighet att se och att man genom det faktiskt tränar sig att utveckla sin fantasi. Sammantaget så tror vi att det utvecklar ett mer rikt och nyanserat sätt att diskutera etiska utmaningar i livet, alltså vad man kan förstå som rätt eller fel, gott och ont.

ANNA HEDMAN: [00:04:26]: Ja, jag blev ju lite nyfiken så att jag har kollat på de här litteraturlistorna. Det är en intressant blandning. För femteklassarna är det bland annat Slottet av is, det är Greta Thunbergs tal till FN, En ö i havet för att nämna några. Och åttondeklassarna läste då bland annat Pojken i randig pyjamas, Svenhammings journaler, Om det var krig i Norden, med flera då. Men jag undrar, hur har det här urvalet gått till? Hur har ni kommit fram till vilka böcker som eleverna skulle läsa?

CHRISTINA: [00:05:02]: Det här har ju varit en väldigt viktig del av vårt samarbete där vi som forskare har tillsammans med lärarna, ni som har den här långa erfarenheten av att jobba med elever i de här åldersgrupperna och vad som så att säga passar där, gjort ihop. Men vår utgångspunkt som forskare har varit att det ska vara områden som vi utgår ifrån som vi vet genom tidigare forskning är angelägna, etiskt angelägna för ungdomar, och då är det fyra stycken områden som vi har sett särskilt på. Det gäller relationer, det kan vara unga emellan, det kan vara föräldrar, barn men

relationer kan man sammanfatta det ena som. Det andra området handlar om utbildning och framtid, valsituationer som unga personer står inför. Det handlar om aktuella samhällsfrågor som klimat, migration. Dessa fyra teman var vår utgångspunkt och då var frågan vad man skulle kunna tänka sig gjorde detta på ett sätt så att många olika röster fick möjlighet att träda fram.

ANNA HEDMAN: [00:06:18]: Anna, kan du berätta lite om din roll i det här projektet? Hur var det att vara med i ett forskningsprojekt?

ANNA SKEBÄCK: [00:06:29]: Jo, det var jätteroligt och det var lite olika saker som föll på plats där. I vanliga fall så är ju skolan en plats där det går väldigt fort, man hinner inte planera och reflektera mycket. Men jag blev tillfrågad, vi hade en rektor den vårterminen när det här drog i gång som frågade mig, "Anna, jag har fått frågan här från universitetet om det finns någon SO- och svenskalärare som skulle vilja vara med och jag tror att du skulle passa för det". Och då sa jag, "ja, det vill jag jättegärna". Sedan jag gick ut Lärarhögskolan 1986, det är ju jättelänge sedan, så har jag alltid samarbetat med mig själv och blandat SO och svenska, så det här var ju kalas att göra, skönlitteratur och använda det i SO på riktigt som jag verkligen brinner för. Så att jag drogs med där och den rektorn var ju fantastisk för att hon gav mig tid och möjlighet att få vara. Jag var många, många timmar på universitetet och tack vare henne så gick det här och det var så roligt.

ANNA HEDMAN: [00:07:37]: Och hur tycker du att det funkade då i klassrummet? Var det bra för eleverna, var det bra för dig? Vad tar du med dig?

ANNA SKEBÄCK: [00:07:45]: Jag tar med mig jättemycket saker. Klassen tyckte det här var kul, ibland var det lite tjatigt eftersom att det var samma frågor och då fick jag påminna om att det är forskning och då måste det vara samma frågor varje gång som forskaren kommer ut. Men annars var de pigga och glada och pratade och det var jätteroligt. Vi läste texterna högt och vissa texter funkade bättre och vissa sämre. Så att jag menar, de tyckte att det här var roligt. Det som gjorde det här EthiCo I sa ju att de märkte effekt på nationella proven men covid gjorde så att det inte blev någonting. Men ett nationellt prov fick vi och det var på hösten när de gick i nian. Det är inte vetenskapligt men jag tyckte mig märka att den här klassen lyckades väldigt bra i de muntliga nationella i svenska, att de fick träna på turtagning] och att föra en diskussion.

ANNA HEDMAN: [00:08:42]: Ser du att de här metoderna, att du kommer att fortsätta dem?

ANNA SKEBÄCK: [00:08:46]: Det här var inte så nytt för mig. Jag har alltid jobbat, inte så strukturerat för då behöver jag forskarna och kollegorna,

man behöver tid, reflektion och stöd och man behöver någon som hjälper en med inspelningar och grejer så att det här kan jag aldrig göra igen, men det där tänket som lärarna på Lärarhögskolan sa, ”använd svenskan som medel och SO:n som innehållet”. Så har jag alltid jobbat. Så att jag har med mig det, jag hade det innan och lärde mig mer.

ANNA HEDMAN: [00:09:23]: Ett sådant här projekt som är ett praktiktäna forskningsprojekt, som ju är den enda typen av projekt som vi finansierar på Skolforskningsinstitutet, varför valde ni att jobba på det här sättet och hur har samarbetet gått till?

ANNIKA: [00:09:45]: Ja, då har vi i en tidigare studie, precis den som Christina relaterade till när hon beskrev de olika områdena, jobbat med vad-frågan, det vill säga vad kan man lära sig i etik? Och i det projektet så identifierades att etikundervisning snarare bör sträva efter att utveckla en mångdimensionell etisk kompetens än den endimensionella etiska kompetens som skrivs fram i den svenska kursplanen för religionskunskap där då etik är ett kunskapsområde. Och då var nästa steg naturligt för oss, att gå vidare och undersöka hur undervisning som är planerad för att utveckla denna mångdimensionella etiska kompetens fungerar. Och för att kunna svara på de här frågorna så var ju ett samarbete med läraren nödvändigt. Så att vi har då lärare och forskare tillsammans planerat nio etiklektioner som lärarna sedan har genomfört och som vi då som forskare har observerat och dokumenterat. Och sedan så är det väldigt roligt att jobba med praktiktäna forskning, man får ett nära samarbete med lärare och de är ju ovärderliga när man är intresserad av det som händer i klassrummet. De bidrar ju med aktuell undervisningserfarenhet och de bidrar också med kunskap om just sina elever och de här eleverna har faktiskt också varit med i studien och erfarenheterna har ju varit viktiga när vi ska lägga upp planeringen för lektionerna.

ANNA HEDMAN: [00:11:28]: Men jag måste fråga, i relation då till den här endimensionella förståelsen av etisk kompetens där man då fokuserar på att den analytiskt argumentativa förmågan, vad utmärker egentligen det här mångdimensionella perspektivet på etisk kompetens och hur kan man jobba med det i klassrummet?

CHRISTINA: [00:11:51]: Just den här mångdimensionella perspektivet så är det bredare, det handlar om att kunna identifiera en etisk situation eller etiskt dilemma men det gäller att i detta se att det förutsätter sakkunskaper om det som är i fokus i det här etiska dilemma som man då arbetar med. Det förutsätter kunskaper om det specifika sammanhang som det utspelar sig i, och också då att berätta om det här för andra vidare och vara övertygande. Så att en bred förmåga, etisk kompetens, ser vi som mångdimensionell och att det är väldigt

viktigt att adressera de olika aspekterna här. Och vi tror då att man kan göra det genom att utgå ifrån berättelser av det slag som vi har varit inne på men att i hög grad arbeta i olika typer av gruppkonstellationer med de här texterna. Vi har arbetat mycket i grupper, samma grupper där man så att säga har utvecklat trygghet med varandra över tid också. Och tillsammans då så har eleverna övat förmågorna. De har övat på att lyssna på varandras perspektiv och i det fått möjlighet att vidga sina moraliska diskurser och att de kan, tack vare att de fått ett rikare och mer nyanserat språk, lättare identifiera etiska situationer som de möter och tänka och diskutera dem och handla i relation till dem.

ANNA HEDMAN: [00:13:32]: Jag måste säga att det var ju ett fantastiskt exempel i en av de här artiklarna som ni har publicerat. Emil i Lönneberga var med som en av böckerna men var då under det här temat med lite hållbar utveckling och visst stämmer det att det var ett enklare samhälle men sedan så var det någon elev som hade ryckt till och sagt att ”nej, men Emils mamma måste lämna pappan som hotar att slå Emil varje dag”. Sedan så hade väl de också gått vidare, ”men hur ska hon försörja sig, det kan vara svårt, man måste ha förståelse för att hon ser olika aspekter av det här”.

Talare 5: [00:14:15]: Du lyssnar på Skolforskningspodden, där undervisning och forskning möts.

ANNA HEDMAN: [00:14:21]: Den här typen av då diskussioner, är det liksom en förutsättning att det ska vara jämbördiga dimensioner? Du pratade också om att man behöver kunskap för att kunna ta sig an de här frågorna, eller växte liksom kunskapen fram i grupperna eller var lärare med som någon typ av, vad ska man säga, som satt på kunskap och vidareförmedlade eller utgick man från liksom identifikation med personerna i boken eller?

ANNIKA: [00:14:59]: Ja, anledningen till att vi ville ha med gruppdiskussioner var många men som i detta projektet som i många andra så har vi ju liksom med oss vissa teorier och dels så är det då en teoretiker som heter Mark Tappan, som är sociokulturell moralutvecklingsfilosof, och han lyfter språkets betydelse för att utveckla seende, tankar, formuleringar och handlingar. Och sedan är också en annan nordamerikansk teoretiker viktig i vårt projekt och hon heter Marta Nussbaum och är etiker. Och i relation till just gruppdiskussionerna så lyfter hon betydelsen att elever får utrymme i klassrumsdiskussioner för att både engagera sig i olika frågor och att få vara aktiv i samtal. Och vad har vi då sett? Det är lite det du var inne på här. Vi såg att eleverna utvecklade sin etiska kompetens tillsammans i gruppen när de då för det första fokuserade på uppgiften och tog den på allvar, då hände det saker. För det andra så var det också viktigt att eleverna visade intresse

för det som de säger genom att man kommenterar, ställer frågor, lyssnar på varandra. Och sedan så också det tredje då som vi har varit inne på tidigare här, det är att när eleverna har sakkunskap, någon av dem, om det som den etiska analysen gäller och även den kontext som den här situationen är aktuell i, så utvecklas också kunskap i gruppen. Och sedan den fjärde förutsättningen som vi har sett är också att en förutsättning som de här gruppdiskussionerna ger när det gäller utvecklingen av den etiska förmågan, det är att eleverna får möjligheter att utforska olika etiska positioner som ger resultat för deras utveckling då.

ANNA HEDMAN: [00:16:59]: Anna, är det inte jättesvårt att bedöma den etiska förmågan? Om eleverna diskuterar i grupper och har olika åsikter, kan det finnas en rädsla bland eleverna att de tycker att det här är fel åsikt jag har eller märker man aldrig något sådant? Är det inte något problem om man ska säga så?

ANNA SKEBÄCK: [00:17:25]: Förutom att jobba med det här projektet så har jag varit mycket på pedagogen och gjort de nationella proven i religionskunskap, så att jag har jättekoll på etiken där och vad det är som ska betygsättas. Och det är ju inte alls de här diskussionerna. Så att vi gjorde så här att en av forskarna i gruppen var ute på min skola, det var samma forskare och han lärde känna alla eleverna och de tyckte det var roligt när han kom och de fick varsin bandspelare och fick gå in ensamma i grupprum, vi planerade det jättenoga. Så att efter uppstarten och uppläsningen av texten som vi hade för dagen så gick de in med bandspelaren och sedan gav den till forskaren. Och sedan blev det covid så då blev det inte lika roligt för att då var inte forskaren där. Det var kul att vara med i det här och känna sig viktig. Men jag har inte betygsatt deras diskussioner alls.

ANNA HEDMAN: [00:18:45]: Du sa tidigare att du märkte det på elevernas svenskkunskaper men märkte du att eleverna blev mer sugna på att läsa skönlitteratur?

ANNA SKEBÄCK: [00:18:54]: Jag önskar att jag fick svara ja, det kan jag tyvärr inte göra. Efter alla dessa år som svensklärare så ser man varje år att det läses mindre och mindre. Det är inget nytt. De som deltog i projektet var jättenöjda och tyckte att det var roligt att vara med. Vi läste bara en bok och det var Pojken i randig pyjamas och det funkade jättebra. Den utökade jag lite på egen hand och lade in i historieundervisningen och så. Så att den jobbade vi mycket med. Men nej, tyvärr, jag tror inte att detta ledde till det.

ANNIKA: [00:19:39]: Vi har några andra exempel i studien där det har bidragit till ett ökat läsintresse enligt lärarna. Lektionerna inleddes ju med ett textavsnitt, oftast ur en roman och där de då blev nyfikna på den

litteraturen vi använde och läste hela böckerna. Ja, så i viss mån ändå.

ANNA HEDMAN: [00:19:56]: Hur var det för er lärare, liksom fick ni sätta er in i teorierna bakom det här? Satt ni och läste Nussbaum eller kunde ni utveckla de här modellerna ändå? Var det en stor förändring i ditt arbete?

ANNA SKEBÄCK: [00:20:12]: Det här är inte bara för att Christina och Annika lyssnar här, utan det var faktiskt jättebra. Vi sågs ganska många gånger och vid något tillfälle var det någon utländsk forskare med och det var rena rama fortbildningen för min del. Det var jätteroligt. Så att vi var väl insatta i detta. Nej, men det krävdes mycket tid och sedan fick vi sitta mycket tillsammans, vi lärare, och sätta upp texter och allting. Det kräver oerhört mycket tid. Jag tjarar om det men det är en bristvara i skolan. Det här blev så bra för att vi fick tid.

CHRISTINA: [00:20:51]: Jag tycker det är väldigt viktigt det du säger där, vi har jobbat tillsammans med det liksom i alla delarna men då också det här exemplet som du tar Anna, vi har ju i projektet haft ett international advisory board knutet till oss men också i det arbetet, i det samarbetet så har ni lärare varit med och presenterat liksom era perspektiv och utgångspunkter i detta. Och du Anna var med och presenterade på konferens och så. Så att vi har jobbat hela vägen tillsammans, det känns väldigt roligt tycker jag.

ANNIKA: [00:21:30]: Jag skulle vilja säga någonting om det här med spridning av resultat. Vi sprider ju våra resultat i forskningssamhället med artiklar och så men sedan så tror jag att det kanske är lite speciellt för vårt projekt, eller man vill i alla fall tänka det, för att vi har ju jobbat som sagt nära med lärarna. Vi har planerat, vi har genomfört och lärarna har också varit med i viss mån i analysen. Och som ett resultat av detta så har vi tillsammans skrivit en bok, en antologi, där alla har bidragit. Den heter Etik, berättelser och samtal och först är det då forskarna som kommer med teoretiska perspektiv och sedan kommer lärarnas perspektiv där de dels har beskrivit hur det varit att vara med i ett forskningsprojekt och de har också beskrivit arbetet med att ta fram lektionerna och sedan så har de publicerat alla sina lektionsplaneringar. Så att där finns det 18 lektioner där de också har kommenterat utifrån vad de skulle gjort annorlunda nu när de har provat den en gång.

ANNA HEDMAN: [00:22:36]: Annika, du var inne tidigare här på fördelarna med att jobba med praktikinära skolforskning, men jag undrar om ni vill fortsätta jobba så här? Är det bra och finns det kanske några nackdelar? Är det något man behöver tänka på om man vill starta ett sådant här projekt?

CHRISTINA: [00:22:54]: Själva samarbetet gör ju att den forskning som kommer ut ur detta har väldigt hög grad av konkret relevans. Och det är viktigt att samarbetet går åt båda håll med de fördelar som vi får ut av det. Sedan är det väl också så att det finns utmaningar med det och det behöver vi också fundera vidare över. En del forskningsetiska funderingar som man kan ha över det naturligtvis. Forskningens kritiska blick som man ofta talar om och värnar om, det är naturligtvis någonting som gör att den blir annorlunda när man själv som forskare är väldigt involverad i verksamheten, det är svårare att få det här distanserade perspektivet som också är väldigt viktigt. Ytterligare en utmaning är att det här samarbetet är framskrivet på förhand, alla namnen, samtidigt som det också är väldigt viktigt i forskning att vi skyddar de individer som deltar. I det kan det också finnas dilemman för oss som forskare och den forskningsetik som vi arbetar efter. Det finns frågor som jag tror att vi behöver slå våra kloka huvuden ihop och tänka vidare kring.

ANNA HEDMAN: [00:24:15]: Hörrni, tiden går snabbt när man har roligt och vi måste faktiskt sätta punkt för idag. Stort tack Anna, Christina och Annika för att ni kom och berättade om ert projekt, att skärpa den etiska blicken och rösten om skönlitteraturbaserad etikundervisnings möjligheter och svårigheter. Hej, hej.

Talare 6: [00:24:39]: Du har lyssnat på Skolforskningspodden, en podd där undervisning och forskning möts. Vi finns också på webben, skolforskningsportalen.se.